

VAIKŲ PATIRTOS PRIEVARTOS IR JŲ TRAUMAVIMO LAIPSNIO RYŠYS

Vilmantė Pakalniškienė

Doktorantė
Vilniaus pedagoginio universiteto
Psichologijos katedra
Studentų g. 39, LT-2004 Vilnius
El. paštas: vilmantep@hotmail.com
Tel.: (8 685) 526 50

Rasa Bieliauskaitė

Socialinių mokslų daktarė, docentė
Vilniaus universiteto
Klinikinės ir organizacinės psichologijos
katedra
Didlaukio g. 47, LT-2057 Vilnius
El. paštas: ratemaus@yahoo.com

Sandra Sebre

Associate professor
Department of psychology
University of Latvia
Jurmālas g. 74/76, LV-1083 Riga, Latvia
El. paštas: sebre@latnet.lv

Straipsnyje analizuojami vaikų patirtos prievartos (fizinės, emocinės, seksualinės) situaciniai psichologiniai padariniai. Buvo tirta 300 įvairių Lietuvos vietovių vaikų (amžius 10–11 ir 13–14 metų). Lietuvoje mažiau nei pusė vaikų (43 proc.) patiria prievartą, dažniausiai emocinę. Gauti rezultatai parodė, kad vaikų patiriama prievarta turi ryšį su trauminiais požymiais – šie vaikai jų turi daugiau negu prievartos nepatyrę. Patyrusių prievartą vaikų savęs vertinimas yra menkesnis. Gauti tyrimo duomenys buvo palyginti su analogiško tyrimo Latvijoje duomenimis. Fizinės prievartos atvejų skaičius panašus abiejose šalyse, lietuvių vaikai patiria daugiau emocinės prievartos, o latvių – seksualinės. Lietuvių vaikai, patyrę prievartą, dažniau turi disociacinių požymių. Prievartą patyrusių ir jos nepatyrusių lietuvių vaikų savęs vertinimas blogesnis negu latvių.

Kaip pažymi dauguma autorių, prievartos tema aktuali visose šalyse (D. Finkelhor, 1984; A. H. Green, 1994; M. Straus, 1980). Daugiausia vaikų prievartos tema tyrinėta JAV. Kitose šalyse jai skiriama mažiau dėmesio. Lietuvoje atlikta keletas pavienių tyrimų (V. Blažys, 1998–2000). Vaikų žalojančio suaugusiųjų elgesio problema mūsų šalyje dar nepakankamai įvardyta, nežinoma tokio elgesio statistika, išgirstama tik apie pavienius kraštutinius atvejus, kurie fiksuo-

jami Vidaus reikalų ministerijoje. Nagrinėjant vaikų prievartos temą visų pirma galima išskirti šias prievartos rūšis: fizinę, seksualinę ir emocinę. Ne visuose skelbtuose darbuose ir tyrimuose prievartos rūšys griežtai diferencijuotos (R. S. Kempe, 1978). Tačiau dauguma autorių (D. Finkelhor, 1984; A. H. Green, 1994; A. Galle, 1986; L. Essen, F. Crut, 1994) pažymi, kad atliekant tyrimus svarbu žinoti šias prievartos rūšis ir jas apibūdinti. Bendro prievartos rūšių

apibrėžimo nėra, tai kol kas diskusijų objektas, įvairūs autoriai nevienodai traktuoja šiuos reiškinius. Šio tyrimo metu laikytasi šių prievartos apibrėžimų:

Fizinė prievarta suprantama kaip vaiko mušimas naudojant įvairias priemones, spardymas, neatsitiktinis žalojimas ir pan. (F. Putman, 1999). Fizinė prievarta apima neatsitiktinius sužalojimus; dažniausi jų – smegenų traumas, išoriniai pažeidimai, nudeginimai, pjūviai, sumušimas, kankinimo žymės (A. H. Green, 1981). Kai kurie autoriai, kalbėdami apie fizinę prievartą, vartoja sąvoką *skriaudžiamas vaikas*. Skriaudžiamas vaikas – tai sulaužytais kaulais, apdegintas, kankintas (R. Burgess, 1977). Tėvai ar globėjai gali ir neturėti ketinimo sužeisti vaiką, skriauda greičiau yra griežtos drausmės ar fizinės bausmės rezultatas.

Seksualinė prievarta apibrėžiama kaip bet koks seksualinis suaugusiojo ir seksualiai nebrandaus vaiko (seksualinė branda tiek fiziologinė, tiek socialinė) kontaktas, suaugusiajam siekiant seksualinio pasitenkinimo, ar bet koks seksualinis kontaktas su vaiku naudojant jėgą, grasinimus, meluojant jam, kad jo dalyvavimas tame kontakte yra nekenksmingas, ar seksualinis kontaktas su vaiku, kuris negali duoti informuoto sutikimo dėl amžiaus, jėgos skirtumo ar santykių su suaugusiuoju pobūdžio. Šiame apibrėžime seksualinė prievarta įvardyta ne tik kaip suaugusiojo seksualinio poreikio tenkinimas, bet ir kiti veiksmai, iš kurių suaugusysis turi materialinės naudos – vaiko pornografija, prostitucija ir pan.

Emocinė prievarta – tai ir emocinis apleistumas (nesugebėjimas suteikti vaikui reikiamo dėmesio, paramos, palaikymo), ir šiurkštus emocinis elgesys su vaiku (elgesio stereotipai, tokie kaip žeminimas, šaipymasis, grasinimas) (B. Bonner, 1995). Emocinė prievarta apima tokius tėvų ar globa besirūpinančių asmenų veiksmus, kurie gali sukelti rimtus elgesio, kognityvi-

nius, emocinius ar psichikos sutrikimus. Šio tyrimo metu emocinė prievarta apibrėžiama kaip šiurkštus emocinis elgesys su vaiku. Kai kurie tyrėjai (M. Straus, 1991) įvardija šiurkštų emocinį elgesį su vaiku kaip verbalinę / simbolinę agresiją. Tokia agresija yra komunikacijos aktas, kuriuo siekiama sukelti psichologinį skausmą kitiems asmenims. Šis komunikacijos aktas gali būti aktyvus arba pasyvus, verbalinis arba neverbalinis. Pavyzdžiui, gali būti šaukimas ar bjaurios pastabos (aktyvus, verbalinis), trenkimas durimis ar ko nors sudaužymas (aktyvus, neverbalinis) ir tylėjimas ar nepasitenkinimo rodymas (pasyvus, neverbalinis komunikacijos aktas).

Prievarta, kaip ir bet kuris kitas trauminis įvykis, sukelia vaiko elgesio, minčių, jausmų pakitimus. Atsiranda tam tikrų psichologinių sunkumų. Prievartos padariniai gali būti dvejopi:

1) lokalizuotos arba situacinės psichologinės komplikacijos – atsiranda pavienių požymių (pvz., vaikas blogai miega),

2) padariniai psichologinei raidai, ilgo poveikio efektai (raida sustoja ir vaikas negali „žengti“ į priekį).

Norint nustatyti, kokius padarinius gali sukelti vienokia ar kitokia vaiko patiriama prievarta, atliekami įvairūs tyrimai (D. Finkelhor, 1995; A. H. Green, 1978, 1981; H. P. Martin, 1976; K. Oates, M. McDowell, 1987; D. Dobson, 1995). Dažniausiai išskiriami šie situaciniai psichologiniai padariniai:

1) Nerimo būseną, trauminės reakcijos, kurioms būdingas stiprus nerimas. R. Kempe (1978) parodė, kad skriausti vaikai labai budrūs, neramūs, bijo turėti ryšių su suaugusiais, laukia bausmės ir kritikos. R. Kempe (1978) vartoja vieną sąvoką apibūdinti prievartą patyrusius vaikus – skriausti vaikai.

2) Potrauminis stresas. A. H. Green (1994) teigia, kad prievartą patyrę vaikai yra sukrėsti fizinio užsipuolimo, patiria bejėgiškumą, baimę, pažeminimą, po kurio dažnai praranda-

mos *ego* ribos. Dauguma vaikų požymių atitinka DSM-III pateiktus potrauminio streso (PTSD) požymius.

- 3) Depresija, kuri gali būti lydima menkos savigarbos ir savidestruktyvaus ar savižudiško elgesio. A. H. Green (1988) teigia, kad vaikai, patyrę fizinę prievartą, dažniau yra depresiški, jaučia kaltę ir gailisi savęs. Depresijos požymiai dažni nukentėjusiems nuo seksualinės prievartos.
- 4) Disociacija ar skilimas, kuris pasireiškia užmiršimu, amnezijos periodu, panašia į tranšą būseną.
- 5) Papildoma patyrusių fizinę prievartą vaikų komplikacija yra paranoidinė reakcija ir įtarumas, nepasitikėjimas.
- 6) Susilpnėjusi impulsų kontrolė. Fiziškai skriausti vaikai dažnai agresyviau ir destruktiviau elgiasi namuose ir mokykloje.
- 7) Skurdus savęs vaizdas. A. H. Green (1978) teigia, kad susilpnėja fiziškai skriaustų vaikų savęs suvokimas ir tai yra fizinių bei emocinių randų, pažeminimo ir buvimo „atpirkimo ožiu“ rezultatas.
- 8) Menki mokykliniai laimėjimai. A. H. Green (1988) aprašė daugelį problemų, kurios kyla vaikams, patyrusiems prievartą. Dažnai tokie vaikai turi dėmesio koncentravimo sunkumų, nes išsiblaškęs susijęs su jaučiama įtampa, jiems sunkiai sekasi mokytis. Pyktis ir kaltė lemia impulsyvų, prieš kitus vaikus nukreiptą elgesį. Dažnai tokie vaikai atsisako lankyti mokyklą.

Kai kurie autoriai domisi ilgalaikiais patiriamos prievartos padariniais (P. J. Carnes, 1979; B. Bonner, 1995). Jie išskiria šiuos ilgalaikius padarinius: patyrus seksualinę ir fizinę prievartą tai yra nerimo požymiai, uždelstas ar chroniškas potrauminis stresas, multipersonalinis sutrikimas, depresija, savižudiškas elgesys. Dar vienas dažnai minimas ilgo poveikio efektas – tai alkoholio ir narkotikų vartojimas. Šios medžia-

gos padeda „ištrinti“ skaudžius prisiminimus. Valgymo sutrikimai dažnai prasideda dar paauglystėje. Šie sutrikimai susiję su savęs vaizdo, kūno vaizdo ir seksualine identifikacija. Dažni somatiniai sutrikimai, kurie trunka gana ilgai. Taip pat autoriai (P. J. Carnes, 1979; B. Bonner, 1995) domisi ir specifiniais prievartos padariniais, nes teigiama (M. Straus, 1980), kad dauguma patiriamos prievartos padarinių būdingi ir kitiems patiriamiems trauminiais įvykiams (pvz., skyrybos, mirties atvejis šeimoje).

Prievarta turi skirtingą poveikį įvairiais raidos laikotarpiais. Tiek ilgalaikiai, tiek situaciniai padariniai gali skirtis pagal prievartą patiriančio vaiko amžių. Tai svarbu žinoti atliekant tyrimus. Depresija pasireiškia nuo ikimokyklinio iki suaugusiojo laikotarpio. A. H. Green (1994) nurodo, kaip skiriasi prievartos poveikis pagal prievartą patiriančio vaiko amžių.

1. *Kūdikystės laikotarpis (iki 1 m.)*. Nesaugus prierašumas atsiranda, kai patiriama vienokia ar kitokia prievarta. Šiurkštus elgesys su vaiku skatina nesaugaus prierašumo formavimąsi, betikslis ir dezorganizuotus žaidimus, neigiamus emocinius išgyvenimus (tokie kūdikiai, palyginti su kitais, dažnai liūdni, baikštūs, pikti). Tiek verbalinė, tiek fizinė agresija stiprina nesaugaus prierašumo jausmą. Apie 70–100 proc. vaikų, kurie patiria fizinę ar emocinę prievartą, būdingas nesaugus prierašumas.

2. *Ankstyvoji ir pirmoji vaikystė (1–7 m.)*. Šiame amžiuje pasireiškia neramumas, naktiniai košmarai, kiti potrauminio streso požymiai. Jei vaikas patiria fizinę prievartą, iškraipomas jo socialinis augimas. Tokie vaikai linkę vengti socialinių kontaktų net ir su tais žmonėmis, kurie jiems nieko nepadarė. Vaikai linkę reaguoti vengimu ir prisitaikymu. A. H. Green (1994) teigia, kad žaisdami tokie vaikai mažiau domisi kitais ir būna agresyvesni. Pats jų žaidimas mažiau apgalvotas ir fantazija susijusi su auklėjimu ir baudimu daug labiau ne-

gu su superherojais, monstrais ar pabaisomis, kaip kitų vaikų. Anot D. A. Wolfe'o (1988), smurtą patyrusių vaikų kognityvinė branda dažniau atsilieka nuo jų bendraamžių. Smurtą patyrę vaikai prasčiau suvokia kitų žmonių emocinius išgyvenimus, agresyviai elgiasi su bendraamžiais (ypač tose situacijose, kai negali elgtis kaip norėtų, o turi atsižvelgti į aplinkinių interesus), jiems būdinga prasta savikontrolė (staigūs pykčio, susierzinimo priepuoliai) ir neigiami emociniai išgyvenimai. Skriaudžiami vaikai nemoka nupasakoti savo vidinės būsenos, linkę ją priskirti kitiems. Didelis vaikų žodyno skirtumas. Vaikai, kurie nepatiria prievartos, žino daugiau žodžių vidiniams išgyvenimams aprašyti. Kuo geresnė vaiko savijauta, tuo daugiau tokių žodžių jis turi. Šiek tiek skiriasi ir kalbos raida – ypač ekspresyvioji kalba. Vaikai, nepatiriantys prievartos, sudaro sudėtingesnius sakinius, jų kalba gyvesnė. Tų vaikų, kurie patyrė vienokią ar kitokią prievartą, kalboje mažiau sudėtinių sakinių. Žaisdami jie dažniau mėto ir laužo žaislus, jų žaidimai ne tokie gyvybingi, nesudėtingi, šabloniški, rigidiški, tokie vaikai naudoja mažiau žaislų. Seksualus elgesys dažnas ikimokykliniu laikotarpiu, bet staigiai mažėja antroje vaikystėje.

3. *Antroji vaikystė (7–12 m.)*. Skriaudžiami vaikai ne tokie jautrūs, menkesnių socialinių gabumų, turi mažiau draugų. Jie dažnai išreiškia pyktį ir agresiją savo šeimos nariams ir bendraamžiams, nors kartu sugeba suprasti ir kitų žmonių sunkumus. Šiuo laikotarpiu didėja vidinės problemos – tai rodo, kad jie depresyvūs. Tokie vaikai mažiau priklausomi ir ambicingi. Šiuo laikotarpiu ypač išryškėja adaptacijos problemos: jie išsiblaškę, hiperaktyvūs, nedraugiški, nepasitikintys kitais žmonėmis ir labai agresyvūs. Reikia paminėti, kad agresyvus elgesys yra stipriai susijęs su patirtos prievartos ir smurto dydžiu. Vidutiniam mokykliniam amžiui būdingi somatiniai požymiai, ankstyvas sek-

sualinis aktyvumas, disociacija, menkos mokyklinės žinios, polinkis į įvairius sutrikimus.

4. *Paauglystė (12–16 m.)*. Vieni autoriai (A. H. Green, 1994; D. Finkelhor, 1995) mano, kad dauguma vaikų patiria fizinę ir emocinę prievartą kaip tik šiuo laikotarpiu. Tačiau kiti autoriai nesutinka su šiuo teiginiu (M. Straus, Y. M. Vissing, 1991). Bet tai dar mažai tyrinėtą laikotarpis. Jaunuoliai ne itin socialiai kompetentingi, izoliuoti, dažnai rodo pyktį, menkliau vertina save ir savo sugebėjimus, linkę į depresiją. Gali kilti adaptacijos problemų. Savižudiškumas, kenkiantis sau elgesys, somatiniai negalavimai, bėgimas iš namų, kitų skriaudimas šiame amžiuje labai būdingi. Seksualiai skriausti paaugliai linkę į nusikalstamą veiklą, seksualinį aktyvumą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad vaikų, patyrusių vienokią ar kitokią prievartą, traumavimo laipsnis ir pasireiškimo požymiai užsienio šalyse gana plačiai nagrinėjami. Tai gali padėti surasti būdų, kaip sumažinti negatyvų prievartos poveikį vaiko psichologinei raidai. Tačiau kartu lieka nemažai neatsakytų klausimų, prieštarų duomenų ir nuomonių, pasisakymų. Be to, nors įvairiose šalyse gauti duomenys leidžia daryti kai kurias išvadas apie vaikų patiriamos prievartos liekamuosius reiškinius, jas ne visuomet įmanoma pritaikyti kitų šalių vaikams. Taip yra dėl įvairių šalių socialinės, kultūrinės aplinkos, tradicijų. Todėl įvairiose šalyse atliekami vaikų prievartos paplitimo ir padarinių tyrimai. Mūsų tyrimas yra dalis didesnio tarptautinio tyrimo, kurį koordinavo Rygos universiteto Psichologijos katedros docentė Sandra Sebre. Jį vykdė Lietuvos, Latvijos, Moldavijos, Rumunijos psichologai. Šiame straipsnyje pateikiami Lietuvoje ir Latvijoje atlikto tyrimo rezultatai. Lietuvoje vaikų, patyrusių prievartą, traumavimo lygis ir pasireiškimo požymiai nebuvo tirti. Platesniu mastu nebuvo tirtas ir jos paplitimas. Dažniausiai išaiškėja tik sunkios prievartos atvejai, kai

nukentėję vaikai patenka į gydymo įstaigas. Dauguma prievartos atvejų juk ir lieka neišaiškinti, ypač kalbant apie emocinę prievartą, nėra žinoma, kiek vaikų gali būti patyrę ar patenka į rizikos grupę patirti vienokią ar kitokią prievartą. Taip pat neaišku, kokių psichologinių problemų kyla vaikams, patyrusiems vienokią ar kitokią prievartą.

Šio tyrimo tikslai:

1. Ištirti prievartos (fizinės, emocinės ir seksualinės) paplitimą tarp tiriamų vaikų.
2. Nustatyti, koks yra patiriamos prievartos ir trauminių požymių ryšys.
3. Palyginti tirtų lietuvių vaikų duomenis su latvių vaikų duomenimis.

Metodika

Tiriamieji. Lietuvoje buvo tirta 300 vaikų, 10–11 ir 13–14 metų (t. y. ketvirtos ir septintos klasės moksleiviai), po 150 vaikų iš kiekvienos amžiaus grupės (vaikystės ir paauglystės, nes apžvelgtoje literatūroje nurodoma, kad įvairaus amžiaus vaikų patiriama prievarta gali skirtis dažnumu, pasireiškimo būdu). Pasirenkant tiriamuosius nebuvo ieškoma vaikų, kurie, mokytojų žiniomis, būtų patyrę vienokią ar kitokią prievartą. Buvo tirtos 2 didmiesčių, 2 rajonų centrų, 3 mažų miestų mokyklos, t. y. 100 didmiesčių, 100 vidutinio dydžio miestų (rajonų centrų) ir 100 mažų miestų vaikų. Tyrėjai (D. Finkelhorn, 1995) nurodo, kad vaiko gyvenamoji vieta gali turėti įtakos, kai kalbama apie prievartą. Kiekvienoje mokykloje buvo tiriami 4-os, ir 7-os klasės mokiniai. Iš viso buvo ištirtos 157 mergaitės ir 143 berniukai.

Tyrimo duomenys lyginti su tokio pat tyrimo, kurį atliko Latvijoje psichologės Sandra Sebre ir Ieva Sprugevica, duomenimis. Jos ištyrė 306 vaikus, 4-os ir 7-os klasės mokinius, po 153 iš kiekvienos amžiaus grupės.

	4-os klasės	7-os klasės	Iš viso
Mergaitės	77	70	147
Berniukai	76	83	159
Iš viso	153	153	

Buvo tirta 1 didmiesčio, 2 vidutinio dydžio miestų, 2 mažų miestų mokyklos, t. y. 102 didmiesčių, 102 vidutinio dydžio ir 102 mažų miestų vaikai.

Įvertinimo būdai. Abiejose šalyse tyrimo metodikos buvo išverstos į lietuvių ar latvių kalbas. Testai ir skalės versti dviejų nepriklausomų vertėjų iš anglų kalbos į lietuvių (latvių), o paskui iš lietuvių (latvių) į anglų. Kai kurie klausimai aptarti su profesoriumi Williamu Friedrichu (JAV).

1. Tyrimui atlikti buvo pasirinkta Konfliktų sprendimų skalė (CTS) (M. Straus, 1997), kurią naudojant galima nustatyti, ar vaikas patenka į rizikos grupę patirti vienokią ar kitokią prievartą, ar jis ją patiria: ši skalė nustato fizinės ir emocinės prievartos, t. y. verbalinės ir fizinės agresijos, pasireiškimą šeimoje. Minimali skalė buvo sukurta nustatyti vaiko prievartos aktams šeimoje. Konfliktų sprendimų skalės patikimumas: emocinės prievartos subskalės – 0,79 ir fizinės prievartos subskalės – 0,87.

2. Sociodemografinių duomenų anketa (pvz., vaiko amžius, lytis, tėvų išsilavinimas).

3. Bendros informacijos apie vaiko santykius šeimoje (GIA) anketa. Visi šios anketos klausimai paimti iš J. Biere'o (1991) sudaryto interviu (CMIS trumpasis variantas), kuris naudojamas apklausiant vaikus, kurie gali būti patyrę prievartą. Šis interviu padeda surinkti informaciją apie vaiko artimiausiu

sią socialinę aplinką. Šiam tyrimui klausimai atrinkti kryptingai. Neįtraukti tie, kurie dubliuojasi su konfliktų sprendimų skalės klausimais. Taip pat vaikų nebuvo klausama, kas konkrečiai padarė vieną ar kitą veiksmą, kiek laiko tai truko, nes tokios informacijos rinkimas nėra tyrimo tikslas. Keletas pateiktų klausimų pavyzdžių: aš jaučiu, kad mama mane myli ir manimi rūpinasi; ar matei kada savo šeimos narius mušantis ar mėtant daiktus vienas į kitą? ar buvo kažkas atsitikę, kas tave tikrai išgąsdino? Kronbacho (Cronbach) α 0,79.

4. Traumavimo laipsniui nustatyti buvo naudojamos šios metodikos: Rosenbergo savęs vertinimo skalė. Ši skalė nustato vaiko teigiamą ir neigiamą savęs vertinimą. Kaip teigia dauguma tyrėjų (R. S. Kempe, 1978; P. J. Carnes, 1979; B. Bonner, 1995; A. Sandgrund, 1979), vaikas, patyręs prievartą, dažniausiai neigiamai vertina save. Todėl tiriant vaikus ir buvo pasirinkta ši skalė. Traumos požymių klausimynas vaikams (TSCC). Sukurtas J. Bierre'o (1995), remiantis tyrėjų ir vaikų terapeutų surinktais duomenimis apie psichologinius sunkumus, kurie asocijuojasi su vaikystės traumomis, tarp jų ir prievarta. Šis klausimynas nustato depresijos, nerimo, pykčio, potrauminio streso, disociacijos, agresijos, seksualinio elgesio lygį. Tam naudojamos 6 klinikinės skalės (nerimo, depresijos, pykčio, potrauminio streso, disociacijos, seksualinio susidomėjimo) ir 8 vadinamieji kritiniai klausimai (pvz., noriu susižeisti; noriu sužeisti kitą žmogų; bijau vyrų; bijau moterų; bijau, kad kas nors mane nužudys). Kronbacho α depresijos 0,75, nerimo 0,76, pykčio 0,74, disociacijos 0,71, potrauminio streso 0,74 ir seksualinio elgesio subskalės 0,69.

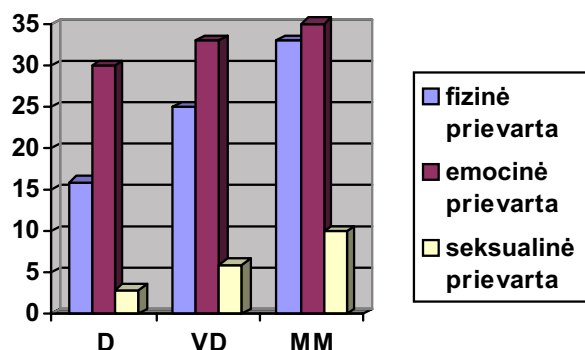
Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Prievartos paplitimas. Vienas tyrimo tikslų buvo nustatyti, kiek tirtų vaikų patiria vienokią ar

kitokią prievartą. Nors buvo tirta tik nedidelė visų Lietuvos vaikų populiacijos dalis, tačiau jame nemažai vaikų (128, t. y. 43 proc.) patiria fizinę, emocinę ir seksualinę prievartą.

Kaip matyti iš 1 pav., Lietuvoje vaikai daugiausia patiria emocinę prievartą (iš visų tirtų vaikų šios prievartos pasitaikė 98 atvejai), kiek mažiau fizinę (74 atvejai) ir seksualinę prievartą (iš viso 19 atvejų). Iš 1 pav. taip pat matyti tendencija, kad vaikai, kurie gyvena didmiesčiuose, patiria mažiau prievartos aktų negu gyvenantys vidutiniuose ar mažuose miestuose. Didmiesčiuose pasitaikė 16 fizinės, 3 seksualinės ir 30 emocinės prievartos, rajonų centruose (vidutiniuose miestuose) – 25 fizinės, 6 seksualinės ir 30 emocinės prievartos atvejų, o mažuose miestuose – 33 fizinės, 10 seksualinės ir 35 emocinės prievartos atvejai.

Iš 1 lentelės matyti, kad vaikai, gyvenantys mažuose miestuose, patiria daugiau prievartos aktų. Emocinės ir seksualinės prievartos aktų skaičius tarp įvairių miestų nesiskiria, nėra statistiškai reikšmingo vidurkių skirtumo, nors tokia tendencija matyti iš 1 pav. Galima teigti, kad vaikai įvairiuose miestuose vienodai dažnai patiria emocinę ir seksualinę prievartą. Tačiau matomas statistiškai reikšmingas fizinės prievartos skirtumas (reikšmingumo lygmuo 0,02). Tai lei-

1 pav. *Prievartos atvejų skaičius Lietuvoje (sutrumpinimai: D – didmiesčiai, VD – rajonų centrai, MM – maži miestai)*

1 lentelė. *Prievartos atvejų vidurkių palyginimas įvairiuose miestuose*

	<i>Didmiesčiai (n = 100)</i>	<i>Vidutinio dydžio miestai (n = 100)</i>	<i>Maži miestai (n = 100)</i>
Emocinė prievarta	1,50 (.44)	1,51 (.48)	1,61 (.55)
Fizinė prievarta	1,11 (.19)	1,15 (.21)	1,19 (.31)
Seksualinė prievarta	1,06 (.37)	1,10 (.44)	1,12 (.39)

2 lentelė. *Prievartos atvejų vidurkiai, kai vartojamas alkoholis*

	<i>Vartojamas alkoholis (n = 39)</i>	<i>Nevartojamas alkoholis (n = 261)</i>
Emocinė prievarta	0,46 (.51)	0,31 (.45)
Fizinė prievarta	0,53 (.51)	0,21 (.40)
Seksualinė prievarta	0,12 (.34)	0,05 (.23)

džia teigti, kad vaikai daugiausia fizinės prievartos patiria mažuose miestuose (33 atvejai), o mažiausiai – dideliuose miestuose (16 atvejų). Lietuvių vaikų duomenys rodo, kad fizinės prievartos naudojimas priklauso nuo to, kur vaikai gyvena. Mažuose miestuose vaikai dažniau patiria fizinės prievartos aktus. Bet to negalima pasakyti apie kitas prievartos rūšis.

Fizinė ir emocinė prievarta taip pat susijusi su alkoholio vartojimu šeimoje (2 lentelė), o dažniau alkoholis vartojamas mažuose miestuose. Gauti statistiškai reikšmingi skirtumai lyginant prievartos atvejų pasireiškimą šeimose, kuriose vartojamas alkoholis ir kuriose nevartojamas (reikšmingumo lygmuo atitinkamai 0,05 emocinės prievartos atvejais, 0,01 fizinės prievartos atvejais). Galima manyti, kad fizinę ir emocinę prievartą Lietuvoje lemia alkoholio vartojimas. Tačiau alkoholio vartojimas nenulemia dažnesnio seksualinės prievartos pasireiškimo. Tyrėjai (A. H. Green, 1988) nurodo, kad alkoholio vartojimas šeimoje turi įtakos prievartos naudojimui prieš vaikus. Lietuvių vaikai vengia kalbėti apie panašias šeimos problemas. Tyrimo metu kai kurie jų iš viso neatsakė į klausimą apie alkoholio vartojimą savo artimiausioje socialinėje aplinkoje. Galima manyti, kad alkoholis tirtų

vaikų šeimose vartojamas dažniau, tik jie nelinkę apie tai kalbėti ir rašyti prie klasės draugų.

Dažnesniam prievartos pasireiškimui Lietuvoje taip pat neturi įtakos tėvų nedarbas. Vienodai dažnai vaikai patiria prievartą ir tose šeimose, kur tėvai dirba, ir kur nedirba. Tačiau Lietuvoje į nedirbančių tėvų procentą įtraukiami ir tie, kurie dirba namuose arba savo ūkyje, augina vaikus. Tad tikrų bedarbių, kurie niekur nedirba, yra labai mažas procentas, gal todėl ir nenustatytas prievartos ir tėvų nedarbo ryšys.

Rezultatai rodo, kad nėra skirtumo tarp berniukų ir mergaičių, kurie patiria vienokią ar kitokią prievartą, skaičiaus, nors tyrimai liudija, kad mergaitės dažniau tampa seksualinės prievartos aukomis. Tačiau tyrėjų pateikti duomenys nustatyti remiantis tikrais seksualinės prievartos atvejais, kurie išaiškinti gydymo įstaigoje. Šiame tyrime nėra nustatyta, ar tai tik įtariamas, kad vaikas patyrė seksualinę prievartą, ar tikrai žinomas atvejis, ar vaikas tik išsigalvoja. Galima manyti, kad todėl ir nėra berniukų ir mergaičių, patyrusių prievartą, skaičiaus skirtumo.

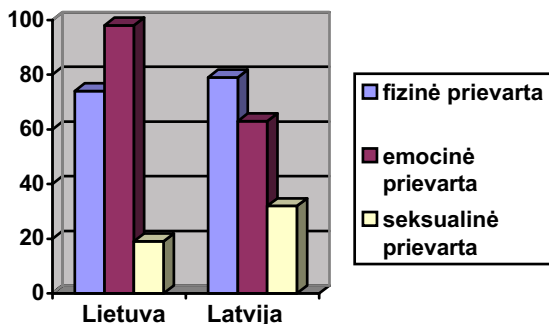
Lyginant Lietuvoje vyresnius ir jaunesnius vaikus, matyti skirtumas tik fizinės prievartos atveju: jaunesni vaikai skriaudžiami, t. y. patiria prie-

vartą, dažniau negu vyresni. Nors pažymima (D. Finkelhor, 1984), kad jaunesni vaikai dažniau patiria fizinę, seksualinę ir emocinę prievartą negu vyresni, nes jaunesni vaikai dažnai bijo kam nors pasakyti apie patiriamą prievartą. Tačiau įvairūs autoriai (pvz., A. H. Green, 1978) teigia, kad paauglystės laikotarpiu vaikai taip pat dažnai patiria prievartą, kaip ir jaunesni vaikai.

Lietuvos ir Latvijos duomenų palyginimas

Latvijoje taip pat didelė dalis tirtų vaikų (115, t. y. 38 proc.) patiria vienokią ar kitokią prievartą. Šioje šalyje vaikų, patyrusių prievartą, skaičius kiek mažesnis negu Lietuvoje.

Iš 3 lentelės aiškiai matyti, kad lietuvių vaikai patiria gerokai daugiau emocinės prievartos atvejų (12 proc. daugiau negu latvių), o latvių vaikai – daugiau seksualinės prievartos atvejų (beveik 4 proc. daugiau). Fizinės prievartos atvejų skaičius panašus abiejose šalyse (apie 25 proc.). Lyginant Lietuvos ir Latvijos duome-

2 pav. *Prievartos atvejų skaičius Lietuvoje ir Latvijoje*

nis matyti, kad statistiškai reikšmingi skirtumai emocinės bei seksualinės prievartos atvejais. Lietuvoje daugiau pasitaiko emocinės prievartos aktų, o Latvijoje – daugiau seksualinės. Nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp fizinės prievartos aktų, vienodai dažnai jie pasitaiko abiejose šalyse.

Fizinės ir emocinės prievartos pasireiškimas. Lietuvoje emocinė prievarta, patiriama šeimoje, dažniausiai pasireiškia tuo, kad vaikai įžeidinėjami (nurodė 57), iš jų šaipomasi arba jie žeminami (nurodė 32 vaikai), ant jų šaukiama, rėkiama (nurodė 27 vaikai), jie priverčiami jaustis taip, lyg būtų patys blogiausi (nurodė 26 vaikai). Latvijoje emocinė prievarta dažniausiai pasireiškia tuo, kad vaikai įžeidinėjami (nurodė 34), žeminami arba iš jų šaipomasi (nurodė 27 vaikai). Lygindami atskirų veiksmų, kurie susiję su emocine prievarta, vidutinį pasireiškimą, abiejose šalyse gauname statistiškai reikšmingus skirtumus tarp šalių. Lietuvoje beveik dvigubai dažniau rėkiama ant vaikų negu Latvijoje, taip pat dažniau vaikai priverčiami pasijausti taip, lyg būtų blogi žmonės. Lietuvoje dažniau atsisakoma kalbėtis su vaikais. Latvijoje vaikai dažniau priverčiami pasijausti kalti, taip pat dažniau negu Lietuvoje tėvai trypdami išbėga iš kambario ar namo. Visi kiti emocinės prievartos veiksmai abiejose šalyse vienodai dažni.

Lietuvoje fizinė prievarta, patiriama šeimoje, dažniausiai pasireiškia tuo, kad vaikai stipriai mušami (nurodė 37 vaikai), į juos kas nors metama (nurodė 32 vaikai), jiems įspiriama arba suduodama kumščiu (nurodė 26 vaikai). Vie-

3 lentelė. *Lietuvių ir latvių vaikų prievartos atvejų skaičiaus palyginimas*

	Lietuva		Latvija	
	Atvejų skaičius	Procentai	Atvejų skaičius	Procentai
Fizinė prievarta	74	24,6	79	25,8
Seksualinė prievarta	19	6,3	32	10,5
Emocinė prievarta	98	32,6	63	20,6

nas vaikų, kuris patyrė fizinę prievartą, buvo durtas peiliu arba į jį šauta. Latvijoje fizinė prievarta pasireiškia tuo, kad vaikams kąsta, spirta arba suduota kumščiu (nurodė 29 vaikai), į juos kas nors mesta (nurodė 22 vaikai), jie pastumti, sugriebti arba atstumti (nurodė 22 vaikai). Latvijoje net 7 vaikai, kuriems buvo durta peiliu ar į juos šauta. Lyginant įvairių fizinės prievartos veiksmų vidutinį pasireiškimą Lietuvoje ir Latvijoje, gaunami statistiškai reikšmingi skirtumai. Lietuvoje dažniau negu Latvijoje vaikams pliaukštelėjama ar suduodama plaštaka ir jie dažniau stipriai sumušami. Latvijoje, kaip jau minėta, daugiau atvejų, kai vaikas durtas peiliu arba į jį šauta. A. Lieven (1994) teigia, kad latviai pasyvūs ir kantrūs, bet staiga juos ištinca smurto priepuoliai. Gal tai gali iš dalies paaiškinti dažnesnį sunkų smurtą prieš vaikus Latvijoje.

Patirtos prievartos ir tam tikrų požymių ryšys. Lietuvių vaikai, patyrę vienokią ar kitokią prievartą, dažniau negu kiti tirti vaikai gali turėti įvairių liekamųjų reiškinių, požymių. Nagrinėjant tyrimo rezultatus nustatyta, kokia prievartos rūšis labiausiai susijusi su tam tikrais požymiais, t. y. skalėmis (4 lentelė). Įvairių tyrimų duomenimis, nėra nustatyta universalių specifinių požymių, kurie būdingi tik tai, o ne kitai prievartos rūšiai. Fizinė ir seksualinė prievarta turi keletą specifinių požymių (agresyvumas, hiperseksualus elgesys), tačiau jie galimi ir kitos prievartos atveju (Greenwald E. ir kt., 1990). Vaikams, patyrusiems prievartą, būdingi: *nerimo* požymiai – tai generalizuotas nerimas, specifinės baimės (vyrų ar moterų baimė, tamsos baimė, baimė būti nužudy-

tam), pavojaus jausmas; *depresijos* požymiai – liūdnumo, nelaimingumo, vienišumo jausmai, gaudumo laikotarpiai, kaltė, savęs žalojimas, savizudiškumas; *pykčio* požymiai – piktos mintys, jausmai ir elgesys, apimantis įniršį, kitų nekentimą, norą sužeisti kitus žmones, ginčytis, muštis, didesnis agresyvumas; *potrauminio streso* požymiai – įkyrios mintys, pojūčiai, atsiminimai apie išgyventą įvykį, košmarai, baimės; *disociaciniai* požymiai – minčių, emocijų nublankimas, noras būti kažkuo kitu ar kažkur kitur, nerimastingumas, jautrumas aplinkai, svajojimas, atminties problemos; *seksualiniai* požymiai – tai seksualinio pobūdžio mintys ir jausmai, kurie dažnesni negu normaliai būdingi tam tikram amžiaus tarpsniui, kompulsyvus seksualinis elgesys socialiai nepriimtiniu būdu, seksualiniai konfliktai, baimė būti seksualiai išnaudotam. Prievartą patyrę vaikai dvigubai dažniau turi išvardytus požymius negu jos nepatyrę. Gauti tyrimo duomenys atitinka apžvelgtos literatūros pateiktus duomenis. Požymiai yra susiję su patiriama prievarta, tik vieni jų dažnesni esant vienokiai prievartai, kiti – kitokiai.

Nustatyta, kad prievartos atvejai ir kai kurios subskalės yra susiję. Prievarta gali turėti įtakos dažnesniam nerimo, depresijos, pykčio, disociacinių potrauminio streso požymių atsiradimui. Teigiama koreliacija liudija, kad patiriama prievarta susijusi su minėtais požymiais. Emocinė prievarta labiausiai susijusi su pykčio ir disociacijos skalėmis, fizinė – su disociacijos, o seksualinė – su potrauminio streso skale. Lyginant jaunesnius ir vyresnius vaikus nustatyta, kad ir jaunesni, ir vyresni vaikai turi daugiau ar mažiau

4 lentelė. *Prievartos ir testo (TSCC) kai kurių skalių rezultatų ryšys*

	<i>Nerimas</i>	<i>Depresija</i>	<i>Pyktis</i>	<i>PTSD</i>	<i>Disociacija</i>
Emocinė prievarta	0,39*	0,43*	0,47*	0,37*	0,47*
Fizinė prievarta	0,36*	0,33*	0,34*	0,30*	0,38*
Seksualinė prievarta	0,11*	0,11*	0,13*	0,15*	0,13*

* p < 0,01

liekamųjų reiškinių, tačiau skiriasi abiejų amžiaus grupių pykčio skalės duomenys. Jaunesni vaikai daugiau išreiškia pykčio požymių nei vyresni, lyginant vyresnių ir jaunesnių vaikų duomenis gautami statistiškai reikšmingi skirtumai (reikšmingumo lygmuo 0,02). Jaunesni vaikai taip pat paminėjo daugiau požymių, kurie priklauso disociacijos skalei. Tai atitinka autorių (A. H. Green, 1994) duomenis, kad 7–12 metų vaikams būdinga disociacija, somatiniai požymiai.

Prievarta ir savęs vertinimas. Patyrę prievartą vaikai jaučiasi mažiau laimingi savo šeimose, silpniau jaučia tėčio meilę ir rūpestį. Todėl galima įtarti, kad dažniau vaikai prievartą patiria iš tėčio. Tai tik spėjimas, nes prievartą patyrę ir jos nepatyrę vaikai panašiai jaučia mamos meilę ir rūpestį. Vaikai, kurie patiria prievartą, savo šeimose dažniau mušami, gąsdinami, dažniau girdi savo šeimos narius šaukiant vienas ant kito ar mato mušantis bei mėtant daiktus vienas į kitą, jiems dažniau atsitinka tai, kas juos tikrai išgąsdina, jie dažniau mato sužeistus žmones. Galima teigti, kad prievartą patyrusių vaikų artimiausioje socialinėje aplinkoje daugiau stresinių įvykių. O prievartai atsirasti įtakos turi artimiausia socialinė aplinka.

Prievartos naudojimas prieš vaiką taip pat lemia ir vaiko savęs vertinimą. Vaiko, kuris patyrė prievartą, sumažėja pasitenkinimo savimi jausmas ir teigiamas savęs vertinimas. Vaikai, patyrę prievartą, dažniau neturi nuomonės (jų atsakymas nei sutinku, nei nesutinku) apie teigiamą savęs vertinimą ir pasitenkinimo savimi jausmą. Prievarta Lietuvoje turi įtakos neigiamo savęs vertinimo atsiradimui. Vaikai mano, kad jie nedaug kuo gali didžiutis, dažniau jaučiasi nereikalingi, dažniau linkę galvoti apie save kaip apie nevykėlius. Daugumos tyrimų duomenimis (A. H. Green, J. Biere, R. Kempe ir kt.) nustatyta, kad vaikai, patyrę prievartą ar kitus traumuojančius įvykius, menkliau save vertina negu kiti vaikai. Tokie vaikai dažniau kaltina save, daž-

niau mano, kad juos muša ar ant jų rėkia tik todėl, kad jie negerai, nieko nemoka ar nesupranta. Tai lemia neigiamą savęs vertinimą. Vyresni, 13–14 metų vaikai, šiek tiek blogiau save vertina nei jaunesni. Tačiau statistiškai reikšmingo skirtumo neaptikta. Tai tik tendencija.

Lietuvos ir Latvijos vaikų duomenų skirtumai. Visi tirti lietuvių vaikai stipriau jaučia mamos bei tėčio meilę ir rūpestį negu latvių vaikai. Bet kartu daugiau latvių vaikų bijo vyrų ir moterų. Tai gali turėti įtakos silpniam šeimos narių meilės jautimui. Latvių vaikai taip pat dažnai bijo, kad juos kas nors nužudys, ir tai nepriklauso nuo patiriamos prievartos. Latvijos psichologės, atlikusios šį tyrimą savo šalyje, teigia, kad vyrų, moterų ir nužudymo baimė gali atsirasti dėl žiniasklaidos įtakos. Pastaraisiais metais visuomenės informavimo priemonės dažnai užsimena apie panašius dalykus, juos detalai aprašo. O juk vaikai žiūri televizorių, skaito žurnalus, klausosi radijo. Lietuvoje tokioms baimėms taip pat gali turėti įtakos žiniasklaida, bet šios baimės dažnesnės, kai vaikas patiria prievartą. Taigi jas lemia ir prievartos buvimas.

Ryškesniausiai matyti tie abiejų šalių vaikų skirtumai, kurie susiję su TSCC klausimyno disociacinės skalės matuojamais požymiais. Lietuvių vaikai, kurie patiria prievartą, dažniau negu tie, kurie jos nepatiria, fantazuoja, svajoja, tarytum atsiskiria nuo realaus pasaulio ir gyvena savo susikurtame. Anot vaikų psichiatro V. Blažio, kuris dirba su vaikais, patyrusiais prievartą, Lietuvoje tikrai daug patyrusių fizinę ar seksualinę prievartą vaikų, kurie tarsi gyvena savo fantazijose ir jos vaikams padeda užmiršti realius įvykius bei išgyventi patiriamą skausmą, todėl negalima vienpusiškai teigti, kad šis požymis nepageidaujamas. Dažniausiai vaikai savo fantazijose išsigalvoja draugą ar draugę, su kuriais dalijasi jausmais ar mintimis. Vaikai, kurie patenka į įvairias gydymo įstaigas, paprastai savo fantazijose turi draugą. Tokios fantazijos yra ne tik

patyrusių prievartą, bet ir tų, kurie patiria įvairius trauminius įvykius, vaikų. Lietuvoje nesi-aiškinta, netyrinėta, kodėl tokia, o ne kitokia fantazija dažniausia. Šio darbo metu nesi-aiškinta, ar tikrai tokia fantazija dažniausia, bet nustatyta, kad lietuvių vaikai dažniau fantazuoja negu latvių. Dažnesnį vaikų fantazavimą galima sieti su daugeliu dalykų: socialine ir ekonomine situacija, krašto istorija, religija, politine situacija. Anot A. Lieveno (1994), Lietuvos žmonių polinkį svajoti, fantazuoti lemia istorija ir religija. Latviai mėgsta save laikyti svajotojais, turinčiais praktinę gyslelę, arba praktiškais žmonėmis, mėgstančiais svajoti. Tačiau kol kas šio reiškinio negalima paaiškinti.

Taip pat skiriasi abiejų šalių išreikštos disociacijos skalės duomenys. Lietuvių vaikams dažniau kyla atminties problemų, jie dažniau stengiasi nieko nejausti, emociškai linkę atsiriboti nuo esamos situacijos ir vengti negatyvių poveikių. Polinkis atsiriboti gali būti susijęs su stipresniu fantazavimu. Atsiribojimą bei gyvenimą fantazijose gali skatinti ir žmonių gyvenimo sąlygos Lietuvoje. Tai vienas iš galimų duomenų paaiškinimų, tačiau jis nėra pats svarbiausias. Ekonominis šalies lygis šiek tiek žemesnis negu Latvijos, labai mažas procentas žmonių jaučiasi laimingi, daug jų nesitiki nieko gero iš savo ateities (Baltijos tyrimų duomenys). Galima manyti, kad pasyvesni, liūdnesni, praradę viltį žmonės laimingesni tampa savo fantazijose.

Vaikų polinkis svajoti ir fantazuoti dažnai susijęs su menkesniu savęs vertinimu, vaikai savo fantazijose jaučiasi galingesni, stipresni. Duomenys rodo, kad lietuvių vaikų savęs vertinimas menkesnis negu latvių. Lietuvių vaikai neigiamiau vertina save negu latvių, t. y. dažniau nesutinka, kad jie patenkinti savimi, turi keletą gerų

savybių, jaučiasi lygiaverčiai su kitais, teigiamai vertina save. Jie dažniau sutinka, kad kartais nevysiškai geri, nedaug kuo gali didžiuotis, norėtų labiau save gerbti. Taigi lietuvių vaikai save vertina blogiau nei latvių. Todėl polinkį fantazuoti galima sieti su savęs vertinimu. Siejant savęs vertinimą su patiriama prievarta galima manyti, kad lietuvių vaikai galbūt patiria atsitiktinius, mažesnio intensyvumo ar žiaurumo prievartos aktus negu latvių, nes lietuvių vaikai geriau vertina save. Tačiau tyrimo metu tai nebuvo nustatyta, todėl lieka tik prielaida.

Išvados

1. Lietuvoje mažiau nei pusė visų tirtų vaikų patiria prievartą: dažniausiai vaikai patiria emocinę prievartą, kiek mažiau – fizinę ir seksualinę.
2. Vaikai, patyrę prievartą (fizinę, emocinę, seksualinę), turi daugiau trauminių požymių (nerimo, depresijos, pykčio, potrauminio streso, disociacinių) negu jos nepatyrę.
3. Vaikų, kurie patyrė prievartą, savęs vertinimas menkesnis negu jos nepatyrusių.
4. Egzistuoja statistiškai reikšmingi lietuvių ir latvių vaikų duomenų skirtumai:
 - 1) Skiriasi patiriamos prievartos pobūdis ir dažnumas: Lietuvoje daugiau vaikų patiria emocinę prievartą, o Latvijoje – seksualinę. Fizinės prievartos atvejų skaičius panašus abiejose šalyse.
 - 2) Lietuvių vaikai, patyrę prievartą, dažniau turi disociacinių požymių (atsitraukimas nuo realaus pasaulio, fantazavimas, emocijų nublan-kimas).
 - 3) Prievartą patyrusių ir jos nepatyrusių lietuvių vaikų savęs vertinimas blogesnis negu latvių.

LITERATŪRA

- Baldwin J., Oliver J. Epidemiology and family characteristics of severely abused children // *Journal of Prevent Social Medicine*. 1975, no. 29, p. 205–221.
- Baltijos tyrimų duomenys. What the pollsters think // *Lithuania in the world*. 2000, no. 1, p. 18–19.
- Blažys V. Vaikų, patyrusių prievartą, klinikos ir kiti ypatumai. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 2000.
- Bonner B. Child maltreatment: Impact on infant and child development // *Mental health service in early child development*. NY, 1995.
- Burgess R., Coner R. Family interaction patterns related to child abuse and neglect: some preliminary findings // *Child abuse and neglect*, 1977, no. 1, p. 296–277.
- Carnes P. J. Study of the relationship between childhood abuse and adulthood addictive behaviour. NY, 1979.
- Court J. Characteristics of parents and children // J. Carter (ed). *The maltreated child*. London, 1974.
- Dobson D. Nieposlušnyj rebionok. Sank Peterburg, 1995.
- Essen L., Crutic F. Adult survivors of childhood emotional, physical and sexual abuse: Dynamics and treatment. NY, 1994.
- Finkelhor D. Child sexual abuse: New theory and research. N.Y., 1984.
- Finkelhor D. The victimization of children: A developmental perspective // *American journal of orthopsychiatry*. 1995, vol. 65, p. 177–193.
- Gelles A. The ecology of child abuse // Hetherington M. E., Parke R. D. *Child psychology*. 1986. P. 502–505.
- Green A. H. Psychopathology of abused children. *Journal American Academy Child Psichiatriy*. 1978, vol. 17, p. 356–571.
- Green A. H. Core affective disturbance in abused children // *Journal of The American Academy of Psychoanalysis*. 1981, vol. 9, no. 3, p. 435–446.
- Green A. H. Child maltreatment and its victims. A comparison of physical and sexual abuse // *Psychiatric Clinics of North America*. 1988, vol. 11, no. 4, p. 591–605.
- Green A. H. Victims of child abuse // J. Oldham, M. Riba (ed). *American Psychiatric Press – Review of psychiatry*. 1994, vol. 13, p. 589–594.
- Greenwald E., Leitenberg H., Cado S., Tarran M. Childhood sexual abuse: Long-term effects on psychological and sexual functioning in a nonclinical and nonstudent sample of adult women // *Child abuse and neglect*. 1990, no. 14, p. 503–513.
- Kempe R. S., Kempe H. C. *Child Abuse*. Cambridge, 1978.
- Lieven A. *The Baltic revolution. Estonia, Latvia, Lithuania and the path to independence*. London, 1994.
- Martin H. P. *The abused child: a multidisciplinary approach to developmental issues and treatment*. Cambridge, 1976.
- Oates K., McDowell M. Personality development following sexual abuse // *Child abuse and neglect*. 1987, no. 11, p. 371–383.
- Putman F. Report from The National Institute of Mental Health's Laboratory of Developmental Psychology. 1999.
- Reid J., Baldwin D. V. Abusive parents' perceptions of child problem behavior // *Journal of abnormal child psychology*. 1987. V. 15, p. 457–466.
- Sandgrund A. *Child Abuse and Mental Retardation: A problem of cause and effect* // *Journal of Mental Deficiency*, 1979.
- Starr R., Seresnie S., Steinlaus J. Social and psychological characteristics of abusive mother. Paper presented at the annual meeting of the Eastern Psychological Association. Washington, 1978.
- Steele B. Violence within the family // R. Helfer, C. Kempe. *Child abuse and neglect: the family and the community*. Chicago, 1976.
- Straus M. Social stress and marital violence in a national sample of American families // *Annual NY academy science*. 1980, no. 347, p. 229–250.
- Straus M., Vissing Y. M. Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children // *Child abuse and neglect*. 1991, no. 15, p. 223–238.
- Straus M., Sh. L. Hamby. *Measuring physical and psychological maltreatment of children with the Conflict Tactics Scales* // *Out of the darkness: Contemporary research perspectives on family violence*. Ed. by Glenda Kaufman Kantor and Jana Jasinski. Thousand Oaks, CA: Sage, 1997.
- Wasserman G., Green A. Going beyond abuse: maladaptive patterns of interaction in abusing mother-infant pairs // *Journal of American academy child psychiatry*. 1983, no. 22, p. 245–252.
- Wolfe D. A. Behavioral assessment of childhood disorders // Ed. by J. Mash, G. L. Terdal. NY, 1988. P. 627–669.

THE RELATION BETWEEN CHILDREN ABUSE AND THE LEVEL OF INCURRED TRAUMAS

Vilmantė Pakalniškienė, Rasa Bieliauskaitė, Sandra Sebre

Summary

This study was designed to look at levels of incidence of child emotional, physical and sexual abuse, associated risk factors and trauma symptoms in a cross-cultural comparison between two Baltic countries. Six hundred six children ages 10–14 from Latvia (306), Lithuania (300) participated in the study. They were assessed by questionnaires concerning experience of emotional, physical or sexual abuse. The children also responded to questionnaire items concerning parental risk-factors and trauma symptoms: depression, anxiety, anger, PTSD, dissociation, sexual concerns and psychosomatic complaints. Levels of reported incidence of emotional, physical and sexual abuse differed by

country, as did levels of reported trauma symptoms. Incidence of emotional and physical abuse differed by region, with higher levels of abuse reported in the rural regions. In both countries generally similar levels of high association between emotional/physical abuse and trauma symptoms were found. Children who had experienced abuse possess more traumatic symptoms rather than those who had not experience the abuse; self – assessment of children who experience abuse is lower; there are substantial differences between data from Lithuania and form Latvia – children in Lithuania much more often dream and fantasize and tend to dissociate themselves from unpleasant experience.

Įteikta 2003 01 20